

Legendar jandarlar -2: Bugra sypatly möýler

Category: Ertekiler, Goşgular, Kitapcy, Mistika we fantastika, Powestler, Psihologiýa, Romanlar
написано kitapcy | 22 январа, 2025

Legendar jandarlar -2: Bugra sypatly möýler ► BUGRA SYPATLY MÖÝLER

□ Mif we türkmen edebiýaty

Mifler klassyky edebiýatymyzy we halk dessanlaryny nazara almanynda, häzirki zaman edebiýatymyzda düýbünden işlenmedik temadyr. Diňe şunuň özi hem biziň döwrebap edebiýatymyzyň dünýä edebiýatyndan nä derejede yzda barýandygyny görkezýär. Aslynda mifler dünýäni çeper aňlaýşyň hem aňladýşyň formasy hökmünde rowaýatdyr ertekiden düýpli tapawudy bar. Çünki mif olardan tapawutlylykda uniwersal çeper sistemadyr. Mifologiýa eseriň dünýäni görkeziş usuly däl-de, gahrymanlaryň içki dünýäsini açmagyň iň amatly ýoly bolup durýar. Sowetleriň toslap tapan "sosialistik realizm" atly emeli metodynyň çäklerinden çykyp, dünýä edebiýatynyň altyn hazynasyna eserler beren Çingiz Aýtmatowyň eserlerinde mifologiýanyň çeperçilik funksiýalary ussatlyk bilen açylyp görkezilýär. Makalamyzyň çäginde mif we edebiýat barada uzak gürrüň edip durmakçy däl. Emma aýdanlarymy teoretik taýdan has çuňlaşdyryp öwrenmek isleýänler bu barada halypa ýazyjy Osman Ödäniň "Mif we edebiýat" atly giň göwrümlü makalasyňy okap biler. (Seret: Osman Öde "Garaşsyzlyk diwany" II tomluk, I-nji tom, Aşgabat "Ruh" 1999).

Biziň halkymyzyň köp öwüşginli medeniýetinde häzirki ýazyjylarymyza esas bolup biljek ummasyz mifleriň, legendalaryň, ertekileriň bardygyna garamazdan, nämüçindir bu temada eser döredip baryberýän ýok. Elbetde, synanşyklar ýek-tük ýok däl. Muny agzaman geçmek ynsapsyzlyk bolar. Ýazyjy zenan Ogulsenem Taňnyýewanyň powestleri bolmalysyndan az-owlak

sozdurylyp ýazylýar diýmeseň, bu ugurda belläp geçmeli şowly synanşyklaryň biridir. Ogulsenem Taňnyýewanyň eserlerinde köplenç mifiki janawarlar däl-de, mifiki barlyklar bolan arwahlar, "eýeler", ruhlar (has dogrusy mistiki obrazlar) hereket edýär.

Gündogar edebiýatynyň iň görnükli wekili Abylkaşym Ferdöwsiniň baryp müň ýyldan gowrak wagt öň ýazan "Şanama" epopeýasyny, "Müň bir gije", "Sindbad" ýaly meşhur arap ertekilerini hasaba almanymyzda, biz miflere we mifiki jandarlara diňe ýewropaly ýazyjylaryň romanlarynda we amerikan kinofilmlerinde duş gelýäris. Mysaly siziň hemmäňize diýen ýaly mälim eserlerden alalyň. Ž.Rowlingiň "Garri Potter" we Tolkieniň "Ýüzükleriň hökümdary", "Hobbit" atly dünýä belli eserlerini we şol eserler esasynda ekranlaşdyrylan kinofilmleri ýada salyň. Ýadyňyza düşen bolsa, "Ýüzükleriň hökümdarynda" baş gahrymanlaryň jadyly ýüzüğe eýe bolmak üçin görmedikleri görde galýar. Iniňi üýşendirýän her hili janawarlar, mahluklar, äpet möýler we ş.m...

□ "Ner, bugra sypatly möýler anda bar"

Geliň, makalamyzyň bu sanynda "Ýüzükleriň hökümdaryndaky" äpet möýler barada söhbet açalyň. Bu äpet möýleriň keşbini edebiýata ilki Tolkien girizdimi? Elbetde, ýok. Baryp üç asyr mundan öň bular ýaly janawarlaryň obrazyna biziň klassyky şahyrlarymyzyň ahlak-didaktiki temaly we eshatologiki mazmunly eserlerinde ýygy-ýygydan ýüzlenilýärdi. Magtymgulynyň diwanyny açyp görüň. Tolkieniň depe saçyňy bir ýere getirýän äpet möýleri beýik ussadymyzyň goşgularynda ýygy-ýygydan duş gelýär. Ussadyň "Anda bar" goşgusynda ýedi gat ýer we onuň her gatynda dünýäden asy bolup ötjek bendelere jeza bermek üçin garaşyp duran gorkunç jandarlar barada söz açlýar. Şonda Helde atly ikinji gat ýerde "guýrugy naýza dek keždumlaryň we bugra sypatly möýleriň bardygy aýdylýar:

"Ikinji gat ýeriň ady Helledir,
Guýrugy naýza dek keždum andadyr,
Asy adam üçin gözi ýoldadyr,

Ner, bugra sypatly möýler anda bar".

Ýa-da "Rysman dakarlar" goşgusynda şeýle setirler bar:

"Magşar günü Hak ýanda bolsaň uýatly,
Pil, gäwmiş boýunly möýler onda bar"

Mundan başga-da onuň "bugra sypatly" möýlerden söz açýan setirleri az däl. Olardan:

"Palanly gatyr dek bolup şanyna,
Bugra boýun möýler soksa gerekdir"
("Dursa gerekdir").

"Çoh ýylanlar haşlaşyp, bugra sypat möýler çykar"
("Andadur").

"Bu jehim içre tutar möýler sag-u soluň seniň
("Päliň seniň").

"Bugra mysal möýler çykyp çakarlar,
Azapda, hasretde-kände, çilimkeş!
("Munda, çilimkeş").

"Tutarlar şatlaşyp möýler,
Teniňni, binamaz çirkin"
("Binamaz çirkin").

Beýik şahyryň munuň ýaly setirleri başga-da kân. Biz bu mysallary getirmek bilen ýene sözümiň başyndaky pikire dolanýarys. Magtymgulynyň goşgularyndaky "bugra sypatly" mahluklar äpet möýler barada düşünje bermekden ötri, etmişli adamyň başyna düşjek günleri göz önümizde janlandyrmaga çalyşýar. Bu setirler bizi şer işleriň laýyna batan adamyň içki dünýäsine, psihologiýasyna tarap äkidýär, çuňňur oýa batyrýar. Megerem dünýäni çeper aňlaýyşyň we aňladýşyň şundan ajaýyp formasy ýok bolsa gerek. Hut şeýle eserler hem ölmez-ýitmez bolup aňymyzda ýaşaýar.

Dowamy bar... Mistika we fantastika